

Рюкзак витріщався на нього з розкритою пащею наче якийсь голодний звір. Якийсь час він позирав у темряву, з якої долинав дивний запах: шкіри, промоклої вогкої тканини, давно всохлих крихт, що стали твердими, наче діаманти, плям від чаю з тріснутого термосу і ще чогось. Він вдивлявся і чекав, чи цей голодний звір раптом не загарчить, не скаже щось, не заведе розмову. Потім запхав до його пащі складені кордові штани. Це скидалося на жертвопринесення темряві, або ж на спробу чародія імітувати магичне зникнення штанів перед дитячою публікою, чи ж на звичайне складання речей у дорогу. Він витягнув обидві руки і паща залишилася роззявленою. Він обернувся до столу, на якому стояли міцні гірські черевики, які, здавалося, ось-ось самотужки вирушать у похід. Їхні горлянки він заткнув грубими плетеними шкарпетками, кожна петля яких зберігала безмежну мамину турботу. Їм вже було чимало років, декілька разів він їздив у них на ковзанах чи на лижах, взимку іноді й спав, якщо закінчувалось вугілля. Але шкарпетки досі трималися купи, видно, мама сплела їх як слід. Він запхав черевики в полотняний мішок і зачекав, поки вони заснуть. Після цього поклав їх у відкритий рюкзак. Черевики зникли в пащі рюкзака, і цього разу він не міг позбутися враження, що рюкзак нехай і геть тихо, але все ж достатньо виразно зацмокав. Наступною поживою стали светр із гольфом, шарф, труси, майки і нарешті сорочка. Паща вже не була темною і бездонною, голодний звір нажерся так, що міг би виблювати дещо з одягу. На поживу голодному звірові на столі лишилася лише Біблія, три носовички і футляр з набором для гоління. Войтех Ригал запакував Біблію, бритву і хустинки. Запихаючи хустинки у щілину між Біблією і сорочками, він зрозумів, що їхні смужки складаються в триколор.¹ Цієї миті озвався годинник на стіні – так він зрозумів, що вже п'ятнадцять годин. Саме час вирушати на вокзал.

Голешов, 23 березня 1948 року

¹ Прапор Чехословаччини у 1920–1938 і 1945–1992 роках мав вигляд двох горизонтальних смуг (білої і червоної) та синього трикутника зліва. – Тут і далі прим. пер.

Войтех Ригал народився 1910 року. Він закінчив гімназію і вчився на богослова, став священником і водночас був активним скаутом, спортсменом і дописувачем до католицької преси. Після Другої світової війни викладав релігію в загальній міській школі міста Голешова. Після комуністичного перевороту йому заборонили викладання, зокрема й тому, що він не приховував своїх антикомуністичних поглядів. Зрештою, разом з кількома друзями Войтех Ригал вирішив, що краще покинути батьківщину, ніж жити під комуністичною тиранією. При спробі перетнути державний кордон в області Хебу 27 березня 1948 рок, він був застрелений прикордонним патрулем. Це був перший зафіксований випадок убивства священнослужителя комуністичним режимом.

Темрява налипала на скло наче темний лісовий мед, і Вірі захотілося його облизати. Але вона зрозуміла, що темрява не буде солодкою, а навіть якби й була, їй би довелося відчинити вікно й облизати його ззовні. Їй дуже захотілося меду, вона відчула, як в роті збігається слина, а ніс намагається вхопити запах лісу. Якщо вона правильно зрозуміла схвилювану розмову батьків, сьогодні вночі вони підуть до лісу, тож, можливо, знайдуть там трохи меду. Бажання було таким сильним, що вона вирішила відійти від вікна і зайнятися чимось іншим. Але не знала чим. Вона трохи поспостерігала за мамою, яка складала речі і пакувала їх у рюкзак. Вона мала відчуття, що горлянка рюкзака будь-якої миті загарчить, тож ця темна діра трохи лякала її. На щастя, мама швидко спакувала і різко закрила рюкзак, стрімко затягнувши шнурок. Він навіть не встиг пискнути. Батько стояв біля умивальника, спершись на нього руками, але воду не ввімкнув. Він дивився на себе у дзеркало і пройшовся рукою по щоці, щоб переконатися, чи не варто перед дорогою ще раз поголитися. Віра любила ось так за ним спостерігати – коли він намащував собі на обличчя піну для гоління, тато був схожий на Святого Миколая. Але цього разу не видавалося, що він голитиметься. Зрештою, Миколай приходить у грудні, а не у квітні, подумала Віра Прошвіцова.

Кдиня, готель «Синя зірка», 23 квітня 1948 року

Родина Яна Прошвіца, підприємця 1907 року народження, імовірно, була першою жертвою операції «Камінь», в рамках якої Держбезпека¹ створила фальшивий державний кордон і за допомогою власних агентів, перебралих у німецьку та американську форму, створювала враження, що біженцям вдалося втекти у вільний світ. Родина Яна Прошвіца піддалась на цю провокацію і була заарештована. Яна Прошвіца помістили в робочий табір, звідки йому згодом вдалося втекти і перейти кордон у бік Німеччини. Його дружину Іржину відпустили, комуністичне правосуддя визначило, що її ввели в оману. Вона жила з доньками на межі бідності, оскільки все майно родини Прошвіців комуністичний режим вкрав. Віллу подружжя Прошвіців у вересні 1949 року купив Антонін Запотоцький.²

¹ Státní bezpečnost (StB), або «Держбезпека», була підрозділом чехословацького аналога радянського КГБ, який займався «внутрішніми ворогами», будучи частиною загальної організації Sbor národní bezpečnosti («Корпус національної безпеки»), власне, «чехословацького КГБ».

² Антонін Запотоцький був прем'єр-міністром у 1948–1953 роках і президентом комуністичної Чехословаччини в 1953–1957 роках.

Він спостерігав за горнятком чаю так, ніби то був маленький нічний хижак з очима, повними темряви. Його мучила шалена спрага, але водночас він боявся, що, випивши чаю, йому знову закортить до вбиральні. Коли він сходив зранку, біль був такий різкий, ніби його сечовий міхур виробляв не сечу, в скловату з піском. Зробивши два кроки до горнятка, він затулював йому долонями ті сповнені темряви очі і напився. За три секунди вже було ясно, що без чергової драматичної подорожі в туалет не обійдеться. Вночі він теж ходив, навіть не злічити скільки разів. Пам'ятав лише цей різкий біль, який віддавав аж в очі. Він пам'ятав також кут книжкової шафи, який вдарив його, наче баран, під час однієї з таких нічних мандрівок у темряві квартири. Він був упевнений, що за світла дня ці меблі собі нічого подібного б не дозволили. Допивши ромашковий чай, він відставив горнятко і почав шукати сірники, щоб запалити пальник і помучити на ньому чайник з водою. Біль уже почав доймати навіть тоді, коли він не мочився. Сірникидесь зникли, зрештою, він їх знайшов під вологою ганчіркою. Після декількох невдалих спроб, йому таки вдалося один запалити. Газ вхопився одразу, було чути, як він радіє своєму синьому полум'ю. Пожертвувавши вогню чайник з водою, він почав крутитися, поки вода не закипіла – різкий біль знову повернувся. Він крутився й в очікуванні інших справ, двері туалету вже двічі йому підморгували. Запаривши ромашку в ситці, яке він поклав на горнятко, він відставив чайник і рушив в напрямку туалету. Світло у вікні ніби всміхалося йому, підбадьорюючи. Оцінивши свою ситуацію, він вирішив, що краще сісти на унітаз. Але попри це, різкий біль за якусь мить зім'яв його як шмат старого паперу. Коли все минуло, він на якусь мить замислився, чи немає в нього гонореї. Але де б він її підхопив? Навряд чи в секретаріаті це можливо. Він натягнув штани і голосно вилаявся, бо одразу ж відчув спрагу. Тишу будинку різко розітнув дзвінок з коридору, він різав так само, як і ця сеча зі шматками скла. Звук відлунював по меблях і стінах і стрибав кімнатою ніби той загублений хлопцем з вулиці м'яч. Хто б це міг бути, подумав Августин Шрамм.

Августин Шрамм народився 1907 року в Ліберці у німецькій родині. Він зростав у комуністичному середовищі, у 1920-х навчався в Міжнародній лєнїнській школі у Москві. У 1930-х роках був членом Центрального комітету Комуністичної партії Чехословаччини. У 1939 році переїхав до Радянського Союзу і доєднався до закордонного антинацистського підпілля. Водночас, імовірно, він став співробітником радянської таємної служби НКВД. Шрамм значною мірою доклався до організації підготовки радянських десантів у Протектораті Чехії і Моравії. Після війни став керівником партизанського відділення ЦК КПЧ і мав високу посаду в Товаристві чеських партизанів. 27 травня 1948 року його вбили на порозі власного дому. За це вбивство на політичному процесі 1949 року засудили до смертної кари і згодом стратили Мирослава Хоца, учасника чеського антикомуністичного підпілля, чию вину ніколи переконливо не вдалося довести.

Прага, 27 травня 1948 року

Запах на кухні ставав дедалі виразнішим, коли вона нарізала пиріг, аромат випічки переплітався із запахом щойно завареного чаю. Він глянув на неї, вона звела погляд і всміхнулася. Пиріг нарізався легко, лише вишні кровоточили і тісто від них багряніло. Він зробив ковток з горнятка і зауважив, що на краєчку є дрібна тріщина, від якої тягнеться майже невидима нитка. Він хотів перевірити, чи вона веде аж на саме дно, але покинув цю затію, бо коричнева рідина без попередження могла виплеснутися з горнятка і розтектися по кухні. Він зробив ще ковток, відставив горнятко і обійшов стіл, щоб обійняти її. Сміючись, вона випручалась і жартівливо пригрозила йому ножом. Потім на той самий ніж взяла шматок пирога і переклала його в блюдо з синіми квіточками. Вишні в розрізі все ще трохи кровоточили. Він легенько відсунув штору і визирнув на вулицю. Вже майже Різдво, а снігу геть немає. Він сподівався, що той капелюх, який він купив дружині на подарунок, достатньо надійно захований в коморі і вона його не знайде. Окрім цього він підготував для неї ще браслет, але його він надійно сховав у шухляді письмового столу. Він витягнув із шухляди кременю ложечку, але поклав її назад, вирішивши, що буде достатньо й тої, якою він розмішував чай. Тієї миті, коли він витягував ложечку з горнятка, з ванни почувся шум води. Він геть забув, що напускав ванну. Швидко відкусивши шматок пирога, він попрямував до ванни. Знявши халат і піжаму, він вимкнув воду. Опустив руку під воду і вирішив, що температура якраз така, як треба. Заліз у ванну – ходити по воді в нього й так ніколи не виходило – й одразу ж сів. Вода обійняла його ще ніжніше, ніж він щойно свою дружину. Він сперся потилицею об край ванни і задивився у стелю. Він завжди так робив, переглядаючи на ній свої старі історії та сутички. Коли почувся звук дверного дзвінка, він уявлення не мав, скільки вже париться. Почулися кроки, потім дружина зазирнула до ванни і сказала йому, що прийшов якийсь есенбешник.³ Карел Кутлвашр виліз із ванни і почав витиратись товстим жовтим рушником.

Прага, 18 грудня 1948 року

³ Службовець SNB, аналог «кагебіста».

Карел Кутлвашр народився 1895 року. Здобув освіту в торговельному інституті і після цього почав працювати службовцем. Від 1913 року працював у Києві, на фірмі, яка привозила в Росію землеробську техніку. На початку Першої світової війни зголосився добровольцем до Чеської дружини, яка згодом стала основою Чехословацьких легіонів у Росії. Був не раз відзначений за участь у боях, брав участь в битві під Зборовом. У Чехословаччину повернувся в 1920 році у званні підполковника. Кутлвашр став професійним військовим і вже в 1928 році отримав звання бригадного генерала. Від 1939 року брав участь в антинацистському підпіллі, а в 1945 році керував Празьким повстанням. Він до мігса капітуляції німецьких підрозділів ще до приходу Червоної армії, що як радянські, так і чеські комуністи вважали цілковитою зрадою. Під тиском радянських органів чеські комуністи ускладнювали йому військову кар'єру, а після комуністичного перевороту його одразу ж викинули з армії. Кутлвашра заарештували після провокації агентів 5-го відділу Головного штабу – військової контррозвідки. На думку комуністичного правосуддя, він готував антикомуністичне повстання, що насправді було цілковитою нісенітницею. Попри це Карела Кутлвашра, героя першого і другого руху опору⁴, засудили до довічного ув'язнення і понизили в посаді до рядового. Його звільнили під час амністії 1960 року і через рік він помер.

⁴ У чеській історіографії традиційно виділяють «три рухи опору»: перший стосується боротьби за незалежність від Австро-Угорщини за часів Першої світової війни; другий рух опору діяв проти німецьких загарбників за німецької окупації часів Другої світової війни; третій рух опору – антикомуністичні рухи від 1948 року і до падіння комуністичної системи в 1989 році.